

TARTU ÜLIKOOL
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT
EESTI KEELE OSAKOND

Marion Mägi

**VANDE-, SÕIMU- JA VULGAARSÕNAD
SASS HENNO ROMAANIDES
„MINA OLIN SIIN 1. ESIMENE AREST“
JA „MINA OLIN SIIN 2. TAGASITULEK“**

Bakalaureusetöö

Juhendaja Eva Velsker

TARTU 2024

SISUKORD

SISSEJUHATUS	6
1. VANDE-, SÕIMU- JA VULGAARSÕNAD	9
2. MATERJAL JA MEETOD.....	14
2.1. UURIMISMATERJAL	14
2.2. UURIMISMEETOD	15
3. ANALÜÜS JA TULEMUSED	17
3.1. VANDE-, SÕIMU- JA VULGAARSÕNAD I OSAS	20
3.2. VANDE-, SÕIMU- JA VULGAARSÕNAD II OSAS	23
4. JÄRELDUSED	27
4.1. VANDE-, SÕIMU- JA VULGAARSÕNAD I JA II OSAS	27
4.2. KEELEKASUTUS I JA II OSAS	28
KOKKUVÕTE	31
MATERJALI ALLIKAD	33
KIRJANDUS	34
SWEAR, CURSE AND VULGAR WORDS IN SASS HENNO’S YOUNG-ADULT NOVELS „I WAS HERE 1. FIRST ARREST“ AND „I WAS HERE 2. RETURN“. SUMMARY	35
LISA 1. VANDESÕNAD ROMAANI „MINA OLIN SIIN“ I OSAS.....	39
LISA 2. SÕIMUSÕNAD ROMAANI „MINA OLIN SIIN“ I OSAS	40

LISA 3. VULGAARSÕNAD ROMAANI „MINA OLIN SIIN“ I OSAS.....	41
LISA 4. VANDESÕNAD ROMAANI „MINA OLIN SIIN“ II OSAS	42
LISA 5. SÕIMUSÕNAD ROMAANI „MINA OLIN SIIN“ II OSAS.....	43
LISA 6. VULGAARSÕNAD ROMAANI „MINA OLIN SIIN“ II OSAS	44

AUTORSUSE KINNITUS

Kinnitan, et olen käesoleva lõputöö ise kirjutanud ning toonud korrektselt välja teiste autorite panuse. Töö on kirjutatud, lähtudes Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudi lõputöönõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Marion Mägi

/allkirjastatud digitaalselt/

27.05.2024

LÜHIKOKKUVÕTE

Bakalaureusetöö teemaks on vande-, sõimu- ja vulgaarsõnade kasutamine Sass Henno noorteromaanides „Mina olin siin 1. Esimene arest“ ja „Mina olin siin 2. Tagasitulek“. Sõnakunst on ilukirjanduses küll filtreeritud, kuid peegeldab siiski tegelikku keelekasutust. Töö eesmärk oli teha kindlaks vandumise, sõimamise ja vulgarismide kasutamise funktsioon. Selleks defineerisin vande-, sõimu- ja vulgaarsõnad ning avasin nende kasutamise tausta ja ajendeid. Eesmärgist lähtuvalt otsisin vastust uurimisküsimustele: milliseid vande-, sõimu- ja vulgaarsõnu romaanides kasutatakse; milleks raamatu tegelased neid sõnu kasutavad; mis on kahe raamatu osa keelekasutuses muutunud. Vande-, sõimu- ja vulgaarsõnade kasutusfunktsioonide täpsemaks kirjeldamiseks teostasın konkreetsete näidete toel sisuanalüüsi ning keelekasutuse analüüsimiseks tegin kirjeldava statistika sagedustabelite näol. Valisin just sellise lähenemise, kuna see andis võimaluse vaadelda nii vande-, sõimu- ja vulgaarsõnade sisulist kui ka hulgalist väärtust.

Analüüsi käigus selgus, et Henno romaani „Mina olin siin“ esimese ja teise osa keelekasutuses esines vande-, sõimu- ja vulgaarsõnu vähem kui 1%. Kokku kasutasid raamatutegelased 52 erinevat analüüsitavat sõna. Sama sõna võis mõlemas raamatus esineda üheaegselt nii vande-, sõimu- kui ka vulgaarsõnana, sõltumata seejuures sõna koguarvust. Analüüsi käigus selgus, et uuritavaid sõnu leidis rohkem romaani teises osas. Täpsemalt tarvitati esimeses osas 39 ning teises osas 48 vande-, sõimu- ja vulgaarsõna. Protsentuaalselt leidis teises osas 0,1% rohkem analüüsitavaid sõnu kui esimeses osas, seda lisaks mahule ka suuremas variatiivsuses. Kõige enam esines erinevaid vande-, sõimu- ja vulgaarsõnu seksuaalsest tüübist (k.a suguelu, suguelund, prostitutsioon, orientatsioon) ning kõige rohkem esines religioosset tüüpi sõna *kurat*. Vastukaaluks esines raamatutes ka sõna *jumal*, seda aga kordades vähem.

Võtmesõnad: vandesõna, sõimusõna, vulgaarsõna, noorteromaan, ilukirjandus.

SISSEJUHATUS

Keele kui olulisima mõtete ja tunnete väljendamise vahendi kiiremini muutuv ja täienev osa on sõnavara. Vande-, sõimu- ja vulgaarsõnu on kasutatud ajast aega, kuid eesti keeles on neid uuritud vähe. Uurimused võõrkeeltes, millega eesti keel on kontaktis olnud, annavad aga võimaluse mõista igapäevakeele ja madalkeele ehk kirjakeelest labasema ja jämedama sõnavara arengut võrdluses eesti keelega. (Mägi 2017: 3) Kui 1980. ja 1990. aastate vahetusel vandumist, sõimamist ja vulgarismide kasutamist sotsialismimaades uurima hakati ning sellest üldtuntud ja õiguspärane uurimisvaldkond sai, kasvas ka vande-, sõimu- ja vulgaarsõnade kasutus kirjanduses (Erelt, Puntila 2002: 11; Babič, Voolaid 2019: 192). Tänapäeva kirjavara kasutab taolisi sõnu ja väljendeid hulgaliselt (Kirsiberg 2017: 4), mistõttu on oluline uurida vande-, sõimu- ja vulgaarsõnade päritolu, tarvitamise eesmärke ja mõju keelekasutusele. See annab infot nende kasutaja kohta ning aitab mõista, miks neid peetakse sündsusetuks ja ebasobivaks. Lisaväärtuseks selle valdkonna teooria loomise juures on ka mõningate neuroloogiliste haiguste tagamaade mõistmine, näiteks Tourette'i sündroom, millega kaasneb lisaks korduvatele liigutustele ja lihastõmblustele ka kontrollimatu vandumine (Treiel 2016: 23). Siinse bakalaureusetöö teema on vande-, sõimu- ja vulgaarsõnade kasutamine Sass Henno romaanides „Mina olin siin 1. Esimene arest“ (2004) ja „Mina olin siin 2. Tagasitulek“ (2022).

Vande-, sõimu- ja vulgaarsõnade uurimiseks valisin Henno hoiatus- ja noorteromaanid „Mina olin siin 1. Esimene arest“ ja „Mina olin siin 2. Tagasitulek“, kuna neis kulgev ühiskonda peegeldav ja lahkav lugu jõuab lugejateni just suuresti tänu „anatoomilistele kohtadele“ ja „bioloogiatunni piirkondadele“. Esmapilgul näivad Henno loodud tegelased vande-, sõimu- ja vulgaarsõnu kasutavat valimatult ja kõige kohta, kuid lähemal uurimisel tuleb nende läbimõeldus ja sihilikkus selgelt esile. Taoline keelekasutus lõhub kirjanduse abil ühiskonnas esinevaid tabusid, kuna romaanides leiab aset üldistest tõekspidamistest üle astumine (Kirsiberg 2017: 35). Kõik autori kasutatud kirjanduslikud anomaaliad, sealhulgas vandumine, sõimamine ja vulgarismide kasutamine, annavad edasi mõlemat

romaani juhtiva emotsionaalse, füüsilise ja seksuaalse vägivalla, mis oma vaenulikkusest hoolimata loovad teostest justkui vägivallavastaste oopuste kuvandi. See, mida tegelased ütlevad ja kuidas nad räägivad sõltub paljuski sellest, millise rolli nad on omaks võtnud, kuna keel ja identiteet on tihedalt seotud (Sutter 2017: 5).

Varasemalt on vande-, sõimu- ja vulgaarsõnu uuritud mitmes raamatus ja artiklis. Analüüsitud on peamiselt ajaloolise kujunemise, grammatilise moodustamise ja defineerimise aspekte. Magnus Ljung (2010) on uurinud vande- ja vulgaarsõnade definitsiooni ja ajalugu. Kristy Beers Fägersten ja Karyn Stapleton (2017) on kokku koondanud vandumise ja sõimamise defineerimisega kaasnenud sotsiaalsed, psühholoogilised, kultuurilised ja lingvistilised probleemid. Mati Erelt ja Matti Puntila (2002) on uurinud vandumist ja sõimamist eesti ja soome keeles. Saša Babič ja Piret Voolaid (2019) on uurinud sõimusõnade moodustamist eesti ja sloveeni keeles. Lõputöodes on sõnu analüüsitud tarvitamise, tõlkimise ja tajumise aspektidest. Liis Treiel (2016) on uurinud vandesõnade tõlkimise põhimõtteid ja televaatajate arvamust nende tugevusastmest audiovisuaalses meedias. Karina Kirsiberg (2017) on uurinud vandumise ajaloolist kujunemist ropendamiseks ning vandumise funktsioone ja teemasid Kaur Kenderi romaanis „Iseseisvuspäev“. Gerly Mägi (2017) on uurinud vande-, sõimu- ja vulgaarsõnade stiililist väärtust ning kasutamise eesmärgi ja põhjust eesti keelt kõnelevate inimeste keeletarvitusel. Kadi Sutter (2017) on uurinud vandesõnade kasutamist meeste ja naiste suulises kõnes ning sellest tulenevaid soolisi erinevusi Eesti algupärasel näitekirjanduses. Ka Henno romaani „Mina olin siin“ esimest osa on käsitletud mitmes bakalaureuse- ja magistratöös. Eelkõige on uuritud raamatu tähtsust üldhariduskooli kohustusliku kirjanduse nimistus ja sageli on võrdlusena kaasatud ka René Vilbre ekraniseering. Siinses töös osutusid Henno teosed vandumise, sõimamise ja vulgarismide kasutamise uurimiseks, kuna niivõrd menuka raamatu esimese osa ja kauaoodatud teise osa põhjal vande-, sõimu- ja vulgaarsõnu varem uuritud ei ole. Keelekasutus analüüsimiseks valitud teostes esindab hästi noori, nende võimalikku keeletarvitust ning seega ka vande-, sõimu- ja vulgaarsõnade tähtsust ja osakaalu selles.

Siinse bakalaureusetöö eesmärk on teha kindlaks vandumise, sõimamise ja vulgarismide kasutamise funktsioon ja ajend valitud ilukirjandusteostes. Sõnakunst on küll alati filtreeritud, kuid peegeldab siiski tegelikku keelekasutust. Eesmärgist lähtuvalt otsin vastust uurimisküsimustele: milliseid vande-, sõimu- ja vulgaarsõnu romaanides kasutatakse; milleks raamatutegelased neid sõnu kasutavad; mis on kahe raamatu osa keelekasutuses muutunud. Vaatluse all on nii mõlema teose keeletarvitus eraldi kui ka võrdluses teineteisega. Bakalaureusetöö koosneb viiest osast. Töö teoreetilises osas, esimeses ja teises peatükis, selgitan vande-, sõimu- ja vulgaarsõnade definitsiooni, funktsiooni ja liigitamisviise, tutvustan analüüsimiseks valitud romaane, avan nende autori tausta ning esitlen meetodit, mida vande-, sõimu- ja vulgaarsõnade uurimiseks kasutan. Töö empiirilises osas, kolmandas ja neljandas peatükis, võtan vaatluse alla uurimiseks valitud noorteromaanides esinenud vande-, sõimu- ja vulgaarsõnad, analüüsin nende kasutust ning kirjeldan ja võrdlen mõlema romaani üldist keelekasutust.

1. VANDE-, SÕIMU- JA VULGAARSÕNAD

Vande-, sõimu- ja vulgaarsõnad ei ole keeles kui peamises suhtlusvahendis uus nähtus. Keskajal, enne kui ametliku ja viisaka keele olemuslikuks osaks said eufemistlikud peitesõnad, nagu näiteks genitaalid ja isiklikud kehaosad, tarvitati sobimatuid ja sündmatuid sõnu valimatult ja piinlikkustundeta. Kuigi vande-, sõimu- ja vulgaarsõnad on sündsuskaalutlustel muutunud ebasobivaks ja viisakustunnet riivavaks on valdkondi, milles neid tänapäeval üldse ei kasutata pigem vähe. Paljud massikultuuri ilmingud, nagu näiteks räpp ja püstijalakomöödia, on tihedalt vandumise, sõimamise ja vulgarismide kasutamisega seotud. (Treiel 2016: 17) Vande-, sõimu- ja vulgaarsõnu uurides võetakse enamasti vaatluse alla sõnade sagedus ja solvavus. Taoliste sõnade analüüsimine on viinud vaieldamatu arusaamani, et vandumine, sõimamine ja vulgarismide kasutamine on kontekstuaalne ja keeleline tabu. (Advances... 2017: 1–2) Tabusõnad on emotsioone väljendavad ning sobimatuid asju, nähtusi ja tegevusi tähistavad keeldsõnad, mille kasutamist püütakse vältida. Vandumiseks ja sõimamiseks kasutatakse tabusõnu ülekantud tähenduses, väljendamaks nii häid kui ka halbu tundeid. (Erelt, Punttila 2002: 11–12) Sellisest keelekasutusest on saanud igapäevakeeles taunitav emotsionaalne kõnepruuk, mis sündsuskaalutlustel on liikunud tugeva ühiskondliku tsensuuri alla (Babič, Voolaid 2019: 191–192).

Vandesõnad (ingl *swear words*) on sõnad ja väljendid, mis tähistavad sobimatuid asju või tegevusi ning mille kasutamist peetakse sündsusetuks ja labaseks. Vandumine on öeldu rõhutamiseks kõneleja tundeid ja hoiakuid peegeldavate ebatsensuurseks peetavate sõnade kasutamine (Ljung 2010: 4–5), seeläbi rahulolematuse või pettumuse väljendamine (Ljung 2010: 24). Vandumist tarvatakse aeg-ajalt ka selle kõige vanemas tähenduses – vande ehk töotuse kinnitamine. Näiteks kohtus käsi piiblil vandudes ei tarvitata mitte väljendust tugevdavaid viisakasse keelepruuki sobimatuid sõnu, vaid lubatakse rääkida ainult tõtt. (Treiel 2016: 18) Ajalooliselt on vandumist asendatud ka ropendamisega. Roppused ehk obstsöonsused viitavad rõvedustele. (Kirsiberg 2017: 3–

4) Erinevalt vene ja inglise keelest, milles vandumine on suuresti seksuaalset tüüpi (*xyü* ja *блять, fuck* ja *pussy*) kasutatakse eesti keeles sarnaselt soome keelele vandesõnu, mis on seotud religiooniga (*kurat* ja *jumal, satan* ja *jumalauta*). Vähem, kuid siiski sageli tarvitatakse ka suguelundeid tähistavaid sõnu, mis erinevalt religioossetest sõnadest on tugevalt vulgaarsed. (Erelt, Punttila 2002: 13–14)

Vandesõnade tabuks olemine on toonud kaasa nende võime olla solvav, mistõttu tarvitatakse neid sageli ka sõimusõnadena (ingl *curse words*). Erinevalt vandesõnadest, mis tähistavad ebasobivaid asju, nähtusi või tegevusi ning mille kasutamisest nende sobimatus tõttu püütakse hoiduda, on sõimusõnad seotud emotsionaalse lingvistilise käitumisega, olles enamasti agressiivsed ja seotud verbaalse vägivallaga (Advances... 2017: 3). Sõimamine kui tabusõnaline väljendusviis on sageli eesmärgipärane, väljendades pahameelt või viha, halvustades kedagi või midagi valimatute sõnadega, nimetades kellekski või millekski. Sõimusõnad on tugeva emotsionaalse laenguga tunnete, hoiakute ja arvamuste kandjad, mis kuuluvad ebaviisakasse kõnepruuki. (Babič, Voolaid 2019: 191, 195) Eesti keeles on sõimamine seotud suguelundeid tähistavate sõnadega. (Erelt, Punttila 2002: 13)

Peale vande- ja sõimusõnade liigituvad mõningad labased sõnad ja väljendid ka vulgarismide (ingl *vulgarisms*) alla. Vulgarismid ehk vulgaarkeelendid on lugupidamatud sõnad ja sõnaühendid, mida sageli võrdsustatakse rõvetsemise ja ropendamisega. (Ljung 2010: 7, 24) Sarnaselt vande- ja sõimusõnadega on vulgaarsõnad halvustavad ja põlglikud, kuid oma olemuselt on need veelgi jämedamad ja ebasobivamad. Sõnad või väljendid võivad omandada vulgaarse tähenduse konteksti kaudu, sõltuvalt kõneleja või kuulaja moraalitasemest (Kirsiberg 2017: 3). Vande- ja sõimusõnadest eristab vulgaarsõnu kasutusviis – vande- ja sõimusõnu kasutatakse ülekantud tähenduses (näiteks *On ikka sitt lugu!* või *Sa oled ikka täielik sitapea!*), vulgaarsõnu aga otseses (näiteks *Astusin koera sita sisse.*). Vulgarismide kasutamise puhul ei ole tegu vandumise ega sõimamisega, kuid sõnade kasutus on siiski sündsusetu. Vulgaarsõnad on üldjuhul seksuaalse alatooniga ja mittereligioossed. Enamasti on tegu suguelu ja suguelundite rahvapäraste ning eritiste rahvakeelsete nimetustega (Babič, Voolaid 2019), mida

kasutatakse eluliselt toorete sõnade ropult jämedaks ja äärmiselt ebaviisakaks muutmiseks (näiteks selle asemel, et öelda *Ta töötas rahapuuduse tõttu prostituudina*, öeldakse *Ta oli vaene lits*).

Vande-, sõimu- ja vulgaarsõnad täidavad erinevaid eesmärke: väljendavad viha, üllatust või rõõmu, mõistavad kedagi või midagi hukka, või täidavad lünkasid (Babič, Voolaid 2019: 193). Sama palju kui need sõnad rõhutavad vaidlemist, lahkavumusi ja üleolekut (näiteks *Sa oled sitaks rumal!*), vapustust ja meelepaha (näiteks *See on kuradi kohutav!*), võivad need intensiivistada ka kirge, siirust ja intiimsust (näiteks *Ma armastan sind kuradi palju!*), üksmeelt ja rõõmu (näiteks *Ma olen sitaks õnnelik!*) (Advances... 2017: 1). Sageli kasutatakse sellistel puhkudel vande-, sõimu- ja vulgaarsõnade asemel eufemisme ehk leebemaid peitesõnu (Ljung 2010: 11). Eufemismid on vormimoodustuse abil moodustatud sõnad, mis asendavad algse vande-, sõimu- või vulgaarsõna kõlalt sarnase, aga tähenduselt erineva sõnaga (näiteks *kurat – kurask*) (Erelt, Punttila 2002: 19), peites või pehmedades seejuures kasutatavat sõna või väljendit (Sutter 2017: 33). Vande-, sõimu- või vulgaarsõnade asendamine ühiskondlikult vastuvõetavamate sõnadega ei takista siiski neist arusaamist. Sellised, emotsioonide väljendamisest intensiivistavad sõnad ja väljendid, mida enamasti ei võeta otsetähenduses, näitlikustavad hästi vandumise ja sõimamise keeleteaduslikku olemust. (Babič, Voolaid 2019: 200, 203)

Vande-, sõimu- ja vulgaarsõnu on kõige lihtsam vaadelda neid temaatiliselt liigitades, jaotades need mitmeks kategooriaks ja alamkategooriaks. Magnus Ljung (2010: 35–44) jagab ebatsensuursed sõnad kümneks kategooriaks: (1) religioon ja üleloomulik; (2) roojamine; (3) suguorganid; (4) suguuhe; (5) ema ja perekond; (6) prostitutsioon; (7) haigused; (8) surm; (9) esivanemad; (10) loomad. Mati Erelt ja Matti Punttila (2002: 15–17) jagavad sündusetuks peetavad sõnad kaheksaks valdkonnaks ehk tabupiirkonnaks: (1) usk(umused); (2) Jumala karistus; (3) suguuhe; (4) istmik ja eritised; (5) rumalus; (6) roojamine; (7) loomad; (8) surm. Tasub aga meeles pidada, et tegelikus keelekasutuses paljud neist kategooriatest kattuvad, näiteks *emanikkuja*, hõlmab nii ema kui ka suguuhtega seotud valdkondi. Eri tüüpi sõnu sidudes saab vandumist, sõimamist ja vulgarismide kasutamist tugevdada. Eesti keeles on peamiseks tugevdusvahendiks

religioosset tüüpi sõna *kurat* omastavalise täiendi kasutamine nimisõnade ees, näiteks *kuradi emanikkuja*. (Erelt, Punttila 2002: 14) Sarnaseks tugevdajaks on muutunud ka ingliskeelne sõna *fuck* nimi- ja omadussõnade ees, näiteks *fucking emanikkuja* (Mägi 2017: 14). Sel põhjusel ei ole alati võimalik sõnu ühte kindlasse kategooriasse jagada ning jaotus võib kujuneda subjektiivseks, sõltuvalt sellest, kuidas kõneleja vande-, sõimu- ja vulgaarsõnu tajub. Vastupidiselt levinud arvamusele, et keelt esimese keelena kõnelevad inimesed tunnevad taolised sõnad oma emakeeles alati ära, teeb kodukeele süvitsi tundmine vande-, sõimu- ja vulgaarsõnade eristamise hoopis keerulisemaks (Ljung 2010: 4, 8–9), sest see, mida peetakse tabuks ja alavääristavaks on inimesiti erinev (Advances... 2017: 3).

Lisaks temaatilisele liigitusele saab vande- ja sõimusõnu vaadelda ka funktsioonist lähtuvalt intensiivistaja ja hüüundina. Intensiivistajana esinevad sõnad moodustavad pikemaid fraase, mida grammatiliselt saab vaadelda sarnaselt täiendile ja määrusele. Intensiivistajad rõhutavad ja laiendavad kas omadussõna, näiteks *kuradi külm* või *sitaks ilus*, või määrsõnu, näiteks *kuradi kiiresti* või *sitaks harva*. Hüüund esineb enamasti omaette, moodustades eraldi täitesõna, näiteks *issand jumal* või *persse küll*. (Ljung 2010: 30–35) Täpsemalt võib hüüundid jaotada lihthüüundiks, näiteks *Kurat!*, pöördhüüundiks *Oh sa kurat!* või vandevormeliks *Kurat võtaks!*. Kui taolised hüüatused peaksid ootamatu rõõmu-, hirmu-, ärritus- või vihapuhangu ajal korduma hakkama, muutudes seejuures alateadlikuks käitumismustriks, saab sellest kõnet iseloomustav nähtus, mida nimetatakse harjumusvandumiseks. (Erelt, Punttila 2002: 12–14, 18) Mõnel juhul saab sõnu vaadelda ka asendajatena. Asendaja ehk peitesõna asendab vande-, sõimu- ja vulgaarsõna leebema sõnaga, näiteks selle asemel, et öelda *kuradi kurat* öeldakse *pagana pihta* (Ljung 2010: 30–35). Vulgaarsõnad, mis on otseses tähenduses, võivad erinevalt vande- ja sõimusõnadest esineda erinevates funktsioonides.

Vandumist, sõimamist ja vulgarismide kasutamist kui millelegi või kellelegi sobimatule ja ebaviisakale viitavat keelepruuki peetakse vaenulikuks ja solvavaks käitumiseks (Advances... 2017: 1). Pidevate keelekontaktide tõttu on vande-, sõimu- ja vulgaarsõnu eesti keelde lisandunud ka võõrkeeltest. Kõige rohkem on eesti keelde võetud sõnu inglise

ja vene keelest. Seejuures on oluline, et kui kontakt inglise keelega üha tugevneb, siis vene keele mõju aina nõrgeneb, mistõttu on inglise keel asunud venekeelseid sõnu ja väljendeid välja tõrjuma. (Mägi 2017: 9) Heaks näiteks võõrkeelsete vande-, sõimu- ja vulgaarsõnade lisandumisest eesti keelde on noorukite omapärane keel ehk släng. Traditsiooniliste slängisõnade intensiivistamiseks kasutavad noored mitmekesisist ja -keelset vande-, sõimu- ja vulgaarsõnavara. (Aasa 2022: 7–8) Tabusõnad kui äärmiselt sobimatu tähendusega sõnad leiavad aga ka noortekeeles ümberütlemit. Tänapäeva noorte keelekasutuses esinevaid vande-, sõimu- ja vulgaarsõnu neutraliseerivad kirjalikule keelele omased jooned ning lühendite rohke netikeel. (Babič, Voolaid 2019: 194, 201)

2. MATERJAL JA MEETOD

2.1. UURIMISMATERJAL

Bakalaureusetöö uurimismaterjaliks valisin kaks Sass Henno raamatut: „Mina olin siin 1. Esimene arest“ (2004) ja „Mina olin siin 2. Tagasitulek“ (2022). Mõlemad noorteromaanid osutusid valituks emotsionaalse kõnepruugi rohkuse, keelega huligaanitseamise ja värvika sisemonoloogi tõttu, mis sobis hästi vande-, sõimu- ja vulgaarsõnade olemuse, eesmärgi ja konteksti uurimiseks. Taoline kõnelejate hoiakuid ja tundeid peegeldav lingvistiline käitumine on valitud raamatutes tihedalt seotud verbaalse vägivallaga, olles seega öeldut rõhutav ja jõuliselt agressiivne keel.

Raamatute autor Sass Henno on 1982. aastal sündinud ja Tartus, Annelinna paneelmajade vahel üles kasvanud eesti kirjanik. Ta on õppinud arvutigraafikat ja reklaami Tartu Kõrgemas Kunstikoolis, mis tal lõpetamata jäi, filmi-, video- ja meediarežiid Tallinna Ülikoolis ning stsenaaristikat Balti Filmi- ja Meediakoolis. Ta on töötanud režissööri assistendi, reklaamikoostaja, loov-, tegev-, turundus- ja reklaamijuhi, strateegi, poliitikute nõustaja, laulusõnade ja ettevõtete ajaloo tellimusromaanide kirjutaja, stsenaaristika ja narratiiviteooria õppejõu ning loengupidajana. Lisaks on ta täitnud lähisuhtevägivalla kritiseerija ja ajaleheveergude arvamuslimi rolli. Henno kirju ametite rida on andnud talle võimaluse kohtuda erinevate subkultuuride esindajatega ning võimaldanud juurdepääsu rikkalikule keelematerjalile, mida ta on oma romaanides oskuslikult ära kasutanud. Tema elu-, töö- ja kirjutamiskogemus ja oskus sõnu seada, tulevad esile uurimiseks valitud romaanide peategelase, seitsmeteistaastase noormehe vaadetes elule. Tema ühiskonnakriitilisus peegeldub noorte mõttemaailmas ning jõuab lugejateni läbi nende igapäeva probleemide ja võimekuse tulla toime keeruliste eluliste teemadega.

Lugu sajandivahetuse aegsest Eestist, mida Henno juba rohkem kui 20 aastat tagasi kirja panema hakkas, kätkeb endistviisi aktuaalseid teemasid ja endiselt ajakohast

keelekasutust. „Mina olin siin 1. Esimene arest“ ilmus 2004. aastal peale romaanivõistluse võitmist. „Mina olin siin“ esimese osa kirjutas Henno siis, kui keegi seda veel ei oodanud. Raamat jutustab ühe poisi loo, mis ei olegi tegelikult tema oma, vaid lõpeb seal, kus raamatu peategelase ja jutustaja Rassi oma algab, mida elavad mäletavad ja mida mäletajad enam ei ela. „Mina olin siin 2. Tagasitulek“ ilmus 2022. aastal esimese romaani kauaoodatud järjena. „Mina olin siin“ teise osa kirjutas Henno siis, kui keegi seda enam ei oodanud. Raamatus jätkub lugu sealt, kus peategelane ja jutustaja eelmine kord pooleli jäi, kuid mitte sealt, kus Rass lõpetas. Mõlemad raamatud on noortele suunatud hoiatusromaanid, mis keskenduvad Eestis elavate noorukite igapäevaelule, muredele ning tuleviku võimalustele ja võimatustele. Teine osa on esimese loogiline laiendus, jätkates rõvedat tänava kõnepruuki, millesse on sisse pikitud poeetiline tunnetehohkus. 2007. aastal valmis romaani esimese osa põhjal ka mängufilm ja juba peaaegu kakskümmend aastat kuulub „Mina olin siin“ esimene osa soovitusliku koolikirjanduse nimekirja.

Romaanide „Mina olin siin 1. Esimene arest“ ja „Mina olin siin 2. Tagasitulek“ tegelasi ilmestavad mustvalged pildid, läbikriipsutatud tekstiosad, mis ei ole vähemtähtsad kui läbikriipsutamata osad, suulise keele lähedase kirjakeele tarvituse kirjapildis ning hulk vande-, sõimu- ja vulgaarsõnu, mis kõigele eelnevale tuginedes bakalaureusetöö uurimismaterjaliks osutusid. Vaatluse alla võetud sõnu esines raamatutes korduvalt, mitmel eri moel ja kujul. Lisaväärtust andvaks omaduseks oli analüüsitava sõnade esinemine nii eesti, vene, inglise kui ka soome keeles.

2.2. UURIMISMEETOD

Bakalaureusetöö materjali analüüsiks valisin kvalitatiivse uurimismeetodi, mida otsustasin täiendada kvantitatiivse meetodiga. Uurin ja analüüsin materjaliks valitud Henno romaanides „Mina olin siin 1. Esimene arest“ ja „Mina olin siin 2. Tagasitulek“ esinevaid vande-, sõimu- ja vulgaarsõnu nii sisuliselt kui ka arvuliselt. Kasutusfunktsioonide täpsemaks kirjeldamiseks teostan konkreetsete näidete toel

sisuanalüüsi. Keelekasutuse analüüsimiseks teen kirjeldava statistika sagedustabelite näol, et anda ülevaade vande-, sõimu- ja vulgaarsõnade hulgast ja liigitusest. Analüüsin, kuidas ehk millistes olukordades ja milleks ehk mille väljendamiseks, taotlemiseks ja saavutamiseks vande-, sõimu- ja vulgaarsõnu kasutatakse. Valisin just sellise lähenemise, kuna see annab võimaluse vaadelda nii sisu ehk kuidas ja milleks sõnu kasutatakse kui ka hulka ehk kui palju analüüsitavaid sõnu esines.

Analüüsimiseks vajaliku materjali kogumiseks koostasin romaanide läbilugemisega paralleelselt mõlema raamatu keelekasutuse kohta eraldi Exceli tabelid, millesse lisisin andmed kategooriatena:

- lause, milles vande-, sõimu- või vulgaarsõna esines;
- algvorm vande-, sõimu või vulgaarsõnast;
- eristus, kas sõna oli vande-, sõimu- või vulgaarsõna;
- vande-, sõimu- või vulgaarsõna paiknemine lauses ja kõnes;
- lehekülg, millel vande-, sõimu- või vulgaarsõna esines;
- tegelane, kes vande-, sõimu- või vulgaarsõna kasutas;
- teema, millest vande-, sõimu- või vulgaarsõna kasutades räägiti;
- keel, milles vande-, sõimu- või vulgaarsõna esines;
- valdkond, millesse vande-, sõimu- või vulgaarsõna kuulus.

Kuna paljud vande-, sõimu- ja vulgaarsõnade kategooriad kattusid ja sageli oli keeruline sõnu kindlatesse tüüpidesse jagada, osutus keerukaks ka sõnaline jaotus ehk määratlemine, kas tegu oli vandumise, sõimamise või vulgaarkeelendi kasutamise. Eesti emakeelena kõnelejana tegi eestikeelsete vande-, sõimu- ja vulgaarsõnade eristamise keeruliseks tõsiasi, et arusaam sellest, mida peaks lugema vandumiseks, sõimamiseks, vulgarismide kasutamiseks, ja mida mitte, oli sageli varieeruv, sõltuvalt sõnade tugevusastmest ja kasutuskontekstist. Paljud esmakordse raamatute lugemise ajal üles märgitud sõnad said teist korda lugedes eemaldatud või hoopis ühest sõnalisest eristusest teise pandud, ning kolmanda lugemise ajal tagasi lisatud või hoopistükkis tagasi esimesse eristusse pandud. Neljanda lugemise ajal leidis aga raamatus vande-, sõimu- ja vulgaarsõnu, mis esimesel kolmel korral hoopis tähelepanuta olid jäänud.

3. ANALÜÜS JA TULEMUSED

Tuginedes nii Ljung (2010) kui ka Ereli ja Puntila (2002) liigitustele jaotasin uurimiseks valitud romaanides „Mina olin siin 1. Esimene arest“ ja „Mina olin siin 2. Tagasitulek“ esinenud vande-, sõimu- ja vulgaarsõnad kuude tüüpi:

- (1) halvustus (k.a rumalus);
- (2) seksuaalsus (k.a suguelu, suguelund, prostitutsioon, orientatsioon);
- (3) istmik ja eritised (k.a roojamine);
- (4) religioon;
- (5) surm;
- (6) loomad.

Koostasid mõlema raamatu vande-, sõimu- ja vulgaarsõnade kohta tüüpi ja esinemissagedust sisaldavad tabelid, milles analüüsitud sõna võis esineda nii vande-, sõimu- kui ka vulgaarsõnana, sõltumata seejuures sõna koguarvust. Näiteks leidis raamatu „Mina olin siin“ esimeses osas sõna *vitt* nii vandesõnana: *Vittus-nüri spordiala ikka*. (Henno 2004: 136), sõimusõnana: *Tere, vituhöövlid!* (Henno 2004: 167) kui ka vulgaarsõnana: *Ei noh, räme fish tuli vitust välja ... et nahhui, müüge gaasimask mulle, siis nussin, aga no perse!* (Henno 2004: 45). Sarnaselt leidis raamatu „Mina olin siin“ teises osas sõna *munni* nii vandesõnana: *Sa vana kitsenikkujast situuriija, sa ei tea mitte kuradi munnigi!* (Henno 2022: 256), sõimusõnana: *Laena kannel, vana munn*. (Henno 2022: 147) kui ka vulgaarsõnana: *Ükski naine ei ole kuri, kui sa tööl oma munnid püksis hoiad*. (Henno 2022: 152).

Nii eesti- kui ka võõrkeelsed vande-, sõimu- ja vulgaarsõnad osutusid valituks lähtuvalt kontekstist. Näiteks võis sõna *koer* tunduda esmapilgul vaid loomaliigina, kuid kontekst selle ümber võis sõnakasutusele omistada solvamisfunktsiooni, mis sõna *koer* sõimusõnaks muutis. Näiteks raamatu „Mina olin siin“ esimese osa avalused *Värdjad. Munnid. Lojaalsed koerad. Kärnased ja täissittunud, kotte lakkuvad koerad*. on suunatud politseiametnikele, olles neid halvustavad ja solvavad. Vande-, sõimu- ja vulgaarsõnad

on tabelites esitatud algvormides (käändsõnad nimetavas käändes ja tegusõnad *ma-*tegevusnime vormis), mis on teisendatud raamatutes leiduvatest erinevatest käänetest ja pööretest ning sõnaühendite ja liitsõnade vormidest. Uuritavaid sõnu kirjeldan ja analüüsin iga tabeli juures nii kvantitatiivselt kui ka kvalitatiivselt, tuues seeläbi välja viis kõige sagedasemat vande-, sõimu- ja vulgaarsõna. Lisaks eestikeelsetele sõnadele esines romaanides hulgaliselt venekeelseid sõnu ning ka mõni inglise- ja soomekeelne sõna. Tabelis 1 on toodud romaani „Mina olin siin“ esimeses ja teises osas esinenud kõik erinevad vande-, sõimu- ja vulgaarsõnad ning nende esinemissagedused. Sõnad on tabelisse lisatud tüüpide kaupa ega ole järjestatud lähtuvalt esinemiskorrast. Sageduse lahtritesse on lisatud ka sõnaline jaotuvus.

Tabel 1. Vande-, sõimu- ja vulgaarsõnad „Mina olin siin“ I ja II osas

TÜÜP	SÕNA	SAGEDUS I OSAS	SAGEDUS II OSAS
HALVUSTAV	debiilik	8 (1 vandesõna, 7 sõimusõna)	6 (3 vandesõna, 3 sõimusõna)
	idioot	5 (sõimusõna)	10 (2 vandesõna, 8 sõimusõna)
	imbetsill	1 (sõimusõna)	1 (sõimusõna)
	lohh	3 (sõimusõna)	4 (sõimusõna)
	loll	11 (1 vandesõna, 10 sõimusõna)	27 (1 vandesõna, 26 sõimusõna)
	lollakas	6 (3 vandesõna, 3 sõimusõna)	7 (2 vandesõna, 5 sõimusõna)
	luuser	–	1 (sõimusõna)
	tatikas	3 (sõimusõna)	12 (sõimusõna)
	tatt	5 (sõimusõna)	7 (sõimusõna)
	tont	–	1 (sõimusõna)
	tropp	2 (sõimusõna)	1 (sõimusõna)
	urood	1 (sõimusõna)	8 (sõimusõna)
värdjas	11 (3 vandesõna, 8 sõimusõna)	14 (sõimusõna)	
SEKSUAALNE	bljätt, блять	2 (vandesõna)	3 (vandesõna)
	fakk, fuck	4 (vandesõna)	2 (vandesõna)
	hoor, hoorama	3 (sõimusõna)	2 (1 vandesõna, 1 sõimusõna)
	hui, хуй	3 (vandesõna)	9 (8 vandesõna, 1 sõimusõna)
	joptvaju	–	1 (vandesõna)
	keberniit	–	1 (vandesõna)
	kepp, keppima	12 (1 vandesõna, 11 vulgaarsõna)	5 (vulgaarsõna)

	libu	–	4 (sõimusõna)
	lits	14 (2 vandesõna, 8 sõimusõna, 4 vulgaarsõna)	20 (15 sõimusõna, 5 vulgaarsõna)
	munn	9 (7 sõimusõna, 2 vulgaarsõna)	8 (2 vandesõna, 2 sõimusõna, 4 vulgaarsõna)
	nahhui, нахуй	7 (vandesõna)	12 (vandesõna)
	nikk, nikkuma	2 (vulgaarsõna)	8 (2 sõimusõna, 6 vulgaarsõna)
	nuss, nussima	3 (1 vandesõna, 2 vulgaarsõna)	12 (vandesõna)
	pissu	–	2 (sõimusõna)
	pizdiitama, пиздить	1 (vandesõna)	1 (vandesõna)
	pede	6 (sõimusõna)	–
	pohhui	11 (vandesõna)	5 (vandesõna)
	puts	12 (10 vandesõna, 1 sõimusõna, 1 vulgaarsõna)	8 (vandesõna)
	sljuuha	1 (sõimusõna)	–
	suka	–	1 (sõimusõna)
	tussu	–	1 (sõimusõna)
	türa	14 (vandesõna)	25 (23 vandesõna, 2 sõimusõna)
	vitt	10 (8 vandesõna, 1 sõimusõna, 1 vulgaarsõna)	10 (6 vandesõna, 2 sõimusõna, 2 vulgaarsõna)
	блин	1 (vandesõna)	–
	хули	–	1 (vandesõna)
	zajebiss	–	2 (vandesõna)
ISTMIK JA ERITISED	kusik	1 (sõimusõna)	–
	pask	6 (vandesõna)	10 (9 vandesõna, 1 sõimusõna)
	perse	20 (19 vandesõna, 1 vulgaarsõna)	9 (vandesõna)
	sitt, sittuma	39 (29 vandesõna, 4 sõimusõna, 6 vulgaarsõna)	35 (33 vandesõna, 2 sõimusõna)
RELIGIOOSNE	jumal	7 (vandesõna)	2 (vandesõna)
	kurat	78 (vandesõna)	50 (vandesõna)
	neetud	–	1 (vandesõna)
SURM	raibe	–	1 (sõimusõna)
	raisk	17 (13 vandesõna, 4 sõimusõna)	15 (11 vandesõna, 4 sõimusõna)
LOOMAD	koer	3 (sõimusõna)	1 (sõimusõna)
	kukk	1 (sõimusõna)	2 (sõimusõna)
	rott	–	1 (sõimusõna)
	sig	1 (sõimusõna)	3 (sõimusõna)

3.1. VANDE-, SÕIMU- JA VULGAARSÕNAD I OSAS

Noorteromaanis „Mina olin siin 1. Esimene arest“ kasutati 39 erinevat vande-, sõimu- ja vulgaarsõna. Neist 18 olid seksuaalset tüüpi (k.a suguelu, suguelund, prostitutsioon, orientatsioon), 11 halvustavat tüüpi (k.a rumalus), 4 istmike ja eritiste tüüpi (k.a roojamine), 3 looma tüüpi, 2 religioosset tüüpi ja 1 surma tüüpi. Mitmed ühte tüüpi kuuluvad sõnad esinesid nii vande-, sõimu- kui ka vulgaarsõnadena. Ainult vandesõnana esines 10 sõna (*kurat, türa, pohhui, nahhui/на хуй, pask, jumal, fakk/fuck, hui, bljätt, блин, низдуть*), ainult sõimusõnana 14 sõna (*pede, tatt, idioot, lohh, tatikas, hoor, koer, tropp, urood, imbetsill, sljuuha, kusik, kukk, siga*) ning ainult vulgaarsõnana 1 sõna (*nikk/nikkuma*). Nii vande- kui ka sõimusõnana esines 5 sõna (*raisk, vördjas, loll, debiilik, lollakas*), sõimu- kui ka vulgaarsõnana 1 sõna (*mun*) ning vande- kui ka vulgaarsõnana 3 sõna (*perse, kepp/keppima, nuss/nussima*). Nii vande-, sõimu- kui ka vulgaarsõnana esines 4 sõna (*sitt/sittuma, lits, puts, vitt*). Tabelis 2 on toodud kõik romaani „Mina olin siin“ esimeses osas leidunud erinevad vande-, sõimu- ja vulgaarsõnad ning nende esinemiskorrad. Sõnad on järjestatud sageduse järgi kahanevalt.

Tabel 2. Vande-, sõimu- ja vulgaarsõnad „Mina olin siin“ I osas

KATEGOORIA	SÕNA	LIIK	SAGEDUS
religioon	kurat	78 vandesõna (sh kuratlikult)	78
istmik ja eritised (roojamine)	sitt, sittuma	29 vandesõna (sh sittagi, sitaks, sitasti, sitane, sitasegu) 4 sõimusõna (sh sitakott, täissittunud) 6 vulgaarsõna (sh sitapaber, kärbesitaplekk)	39
istmik ja eritised	perse	19 vandesõna 1 vulgaarsõna	20
surm	raisk	13 vandesõna 4 sõimusõna	17
seksuaalsus (suguelund)	türa	14 vandesõna (sh tra)	14
seksuaalsus (prostitutsioon)	lits	2 vandesõna (sh litsakas) 8 sõimusõna 4 vulgaarsõna (sh litsimaja)	14
seksuaalsus (suguelu)	kepp, keppima	1 vandesõna	12

		11 vulgaarsõna	
seksuaalsus (suguelund)	puts	10 vandesõna (sh putsiauk) 1 sõimusõna (sh putsilütikas) 1 vulgaarsõna	12
halvustus	värdjas	3 vandesõna (sh värdjalikult, värdjalikkus) 8 sõimusõna (sh võmmivärdjas)	11
halvustus (rumalus)	loll	1 vandesõna (sh lollilt) 10 sõimusõna	11
seksuaalsus (suguelund)	pohhui	11 vandesõna (sh pohhuilt)	11
seksuaalsus (suguelund)	vitt	8 vandesõna (sh sikuvitt) 1 sõimusõna (sh vituhöövel) 1 vulgaarsõna	10
seksuaalsus (suguelund)	munn	7 sõimusõna 2 vulgaarsõna	9
halvustus (rumalus)	debiilik	1 vandesõna (sh debiilne) 7 sõimusõna	8
seksuaalsus (suguelund)	nahhui, на хуй	7 vandesõna	7
halvustus (rumalus)	lollakas	3 vandesõna (sh lollakalt) 3 sõimusõna	6
seksuaalsus (orientatsioon)	pede	6 sõimusõna (sh pedelinnajagu, pederast)	6
istmik ja eritised	pask	6 vandesõna	6
religioon	jumal	7 vandesõna	7
halvustus	tatt	5 sõimusõna	5
halvustus (rumalus)	idiot	5 sõimusõna (sh idikas)	5
seksuaalsus (suguelu)	fakk, fuck	4 vandesõna	4
halvustus	lohh	3 sõimusõna	3
halvustus	tatikas	3 sõimusõna	3
seksuaalsus (suguelu)	nuss, nussima	1 vandesõna 2 vulgaarsõna (sh nussiisu)	3
seksuaalsus (suguelund)	hui	3 vandesõna (sh huiat)	3
seksuaalsus (prostitutsioon)	hoor	3 sõimusõna	3
loom	koer	3 sõimusõna	3
halvustus	tropp	2 sõimusõna	2
seksuaalsus (suguelu)	nikk, nikkuma	2 vulgaarsõna	2
seksuaalsus (suguelu)	bljätt	2 vandesõna	2
halvustus	urood	1 sõimusõna	1
halvustus (rumalus)	imbetsill	1 sõimusõna	1
seksuaalsus (suguelu)	блин	1 vandesõna	1
seksuaalsus (suguelund)	пиздить	1 vandesõna	1
seksuaalsus (prostitutsioon)	sljuuha	1 sõimusõna	1
istmik ja eritised	kusik	1 sõimusõna	1
loomad	kukk	1 sõimusõna	1
loomad	sig	1 sõimusõna	1

Romaanis „Mina olin siin 1. Esimene arest“ esines 23 erinevat vandesõna, millest 13 olid seksuaalset, 4 halvustavat, 3 istmike ja eritiste, 2 religioosset ja 1 surma tüüpi. Sõnad olid nii eesti, inglise kui ka vene keeles. Kõige enam esines religioosset tüüpi vandesõna *kurat*, seda 78 korda, sealhulgas kolmel korral kujul *kuratlikult*. Korduvalt ja mitmel eri moel esines ka istmike ja eritiste tüüpi kuuluv sõna *sitt*, kokku 29 korda, sealhulgas nimisõnana *sitt* üheksal korral, mäarsõnadena *sittagi*, *sitaks* ja *sitasti* vastavalt seitsmel, viiel ja neljal korral, omadussõnana *sitane* kolmel korral ning liitsõnas *sitasegu* ühel korral. Lisaks sõnaliigilisele erinevusele erines kahel korral ka sõnavorm, sõna *sitt* esines kujul *fitt* ja sõna *sittagi* kujul *sfittagi*, andes sellega edasi kõneleja esihammaste puudumisest tingitud susinat. Istmike ja eritiste tüüpi sõnadest esines 19 korda ka sõna *perse*, seda ühel korral ka kujul *perfe*. Seksuaalset tüüpi sõnadest esines 14 korda sõna *türa*, sealhulgas ühel korral kujul *tra*. Ainus surma tüüpi sõna *raisik* esines 13 korda.

Romaani „Mina olin siin“ esimeses osas esines 24 sõimusõna, millest 11 olid halvustavat, 7 seksuaalset, 3 looma, 2 istmike ja eritiste ja 1 surma tüüpi. Sõnad olid nii eesti, inglise kui ka vene keeles. Kõige enam esines halvustavat tüüpi rumalust märkiv sõimusõna *loll*, seda 10 korda. Võrdselt esinesid 8 korda halvustavat tüüpi sõna *värdjas*, sealhulgas ühe korra liitsõnas *võmmivärdjas*, ja seksuaalset tüüpi prostitutsiooni märkiv sõna *lits*. Ühtmoodi 7 korda esinesid halvustavat tüüpi rumalust märkiv sõna *debiilik* ja seksuaalset tüüpi suguelundit tähistav sõna *munnn*.

Romaani „Mina olin siin“ esimeses osas esines 9 erinevat vulgaarsõna, millest 7 olid seksuaalset ning 2 istmike ja eritiste tüüpi. Sõnad olid nii eesti kui ka vene keeles. Kõige enam esines seksuaalset tüüpi suguelu märkiv vulgaarsõna *kepp*, seda 11 korda, sealhulgas kaheksal korral tegusõnana *keppima*. Sõnaliigilisi ja -vormilisi erinevusi leidis 6 korda esinenud istmike ja eritiste tüüpi sõnas *sitt*, mis sealhulgas esines kolmel korral tegusõnana *sittuma*, ühel korral kujul *sfital* ning ühel korral liitsõnades *sitapaber* ja *kärbesitaplekk*. Erinevusi leidis ka 4 korda esinenud seksuaalset tüüpi prostitutsiooni märkivas sõnas *lits*, mis esines ühel korral liitsõnas *litsimaja*. Võrdselt esinesid 2 korda seksuaalset tüüpi suguelu märkiv sõna *nuss*, mis sealhulgas esines ühel korral tegusõnana

nussima ja ühel korral liitsõnas *nussiisu*, suguelu tähistav sõna *nikk*, mis sealhulgas esines kahel korral tegusõnana *nikkuma*, ning suguelundit märkiv sõna *mun*.

3.2. VANDE-, SÕIMU- JA VULGAARSÕNAD II OSAS

Noorteromaanis „Mina olin siin 2. Tagasitulek“ kasutati 48 erinevat vande-, sõimu- ja vulgaarsõna. Neist 23 olid seksuaalset tüüpi (k.a suguelu, suguelund, prostitutsioon, orientatsioon), 13 halvustavat tüüpi (k.a rumalus), 4 loomade tüüpi, 3 istmike ja eritiste tüüpi (k.a roojamine), 3 religioosset tüüpi ja 2 surma tüüpi. Paljud ühte tüüpi kuuluvad sõnad esinesid nii vande-, sõimu- kui ka vulgaarsõnadena. Ainult vandesõnana esines 15 sõna (*kurat, nuss/nussima, nahhui/нахуй, perse, puts, pohhui, bljätt/блять, zajebiss, fakk, jumal, хули, joptvaju, keberniit, pizdiitama, neetud*), ainult sõimusõnana 18 sõna (*värdjas, tatikas, urood, tatt, lohh, libu, siga, pissu, kukk, tont, tropp, luuser, imbetsill, suka, tussu, raibe, koer, rott*) ning ainult vulgaarsõnana 1 sõna (*kepp/keppima*). Nii vande- kui ka sõimusõnana esines 10 erinevat sõna (*sitt/sittuma, loll, türa, raisk, idioot, pask, hui/xyü, lollakas, debiilik, hoor/hoorama*) ning sõimu- kui ka vulgaarsõnana 2 sõna (*vitt, nikk/nikkuma*). Üheaegselt vande- ja vulgaarsõnana ei esinenud mitte ühtegi sõna. Nii vande-, sõimu- kui ka vulgaarsõnana esines 2 erinevat sõna (*vitt, mun*). Tabelis 3 on toodud kõik romaani „Mina olin siin“ teises osas esinenud erinevad vande-, sõimu- ja vulgaarsõnad ning nende esinemiskorrad. Sõnad on järjestatud sageduse järgi kahanevalt.

Tabel 3. Vande-, sõimu- ja vulgaarsõnad „Mina olin siin“ II osas

KATEGOORIA	SÕNA	LIIK	SAGEDUS
religioon	kurat	50 vandesõna	50
istmik ja eritised (roojamine)	sitt, sittuma	33 vandesõna (sh sittagi, sitaks, sitasti, sitane, sitapruun) 2 sõimusõna (sh sitaurija)	35
halvustus (rumalus)	loll	1 vandesõna (sh lollilt) 26 sõimusõna	27
seksuaalsus (suguelund)	türa	23 vandesõna (sh tra) 2 sõimusõna (sh türahiinlane)	25
seksuaalsus (prostitutsioon)	lits	15 sõimusõna (sh litsikari) 5 vulgaarsõna (sh litsikas, litsimaja)	20

surm	raisk	11 vandesõna 4 sõimusõna (sh võmmiraisk, vennaraisk)	15
halvustus	värdjas	14 sõimusõna (sh värdjasametnik, värdjalõust, mundrivärdjas, mendivärdjas)	14
halvustus	tatikas	12 sõimusõna (sh sõimetatikas)	12
seksuaalsus (suguelu)	nuss, nussima	12 vandesõna	12
seksuaalsus (suguelund)	nahhui, нахуй	12 vandesõna	12
halvustus (rumalus)	idioot	2 vandesõna (sh idiootne, idiootsus) 8 sõimusõna (sh idikas)	10
seksuaalsus (suguelund)	vitt	6 vandesõna (sh vitusuur) 2 sõimusõna (sh vitupea) 2 vulgaarsõna	10
istmik ja eritised	pask	9 vandesõna (sh narkopask) 1 sõimusõna (sh pasareporter)	10
seksuaalsus (suguelund)	hui, хуй	8 vandesõna (sh huinjaa) 1 sõimusõna (sh huiar)	9
istmik ja eritised	perse	9 vandesõna (sh persepulk)	9
halvustus	urood	8 sõimusõna	8
seksuaalsus (suguelu)	nikk, nikkuma	2 sõimusõna (sh emanikkuja, kitsenikkuja) 6 vulgaarsõna	8
seksuaalsus (suguelund)	puts	8 vandesõna	8
seksuaalsus (suguelund)	munn	2 vandesõna 2 sõimusõna (sh munniauk) 4 vulgaarsõna	8
halvustus	tatt	7 sõimusõna	7
halvustus (rumalus)	lollakas	2 vandesõna (sh lollakalt) 5 sõimusõna	7
halvustus (rumalus)	debiilik	3 vandesõna (sh debiilne, debiilsus) 3 sõimusõna	6
seksuaalsus (suguelu)	kepp, keppima	5 vulgaarsõna	5
seksuaalsus (suguelund)	pohhui	5 vandesõna	5
halvustus	lohh	4 sõimusõna	4
seksuaalsus (prostituatsioon)	libu	4 sõimusõna (sh rajoonilibu)	4
seksuaalsus (suguelu)	bljätt, блять	3 vandesõna	3
loom	sig	3 sõimusõna (sh sealõust)	3
seksuaalsus (suguelu)	zajebiss	2 vandesõna	2
seksuaalsus (suguelu)	fakk	2 vandesõna	2
seksuaalsus (suguelund)	pissu	2 sõimusõna	2
seksuaalsus (suguelund)	hoor, hoorama	1 vandesõna 1 sõimusõna	2
religioon	jumal	2 vandesõna (sh jumalik)	2
loom	kukk	2 sõimusõna	2
halvustus	tont	1 sõimusõna	1

halvustus	tropp	1 sõimusõna	1
halvustus	luuser	1 sõimusõna	1
halvustus (rumalus)	imbetsill	1 sõimusõna	1
seksuaalsus (suguelu)	хули	1 vandesõna	1
seksuaalsus (suguelu)	joptvaju	1 vandesõna	1
seksuaalsus (suguelu)	keberniit	1 vandesõna	1
seksuaalsus (suguelu)	pizdiitama	1 vandesõna	1
seksuaalsus (prostitutsioon)	suka	1 sõimusõna	1
seksuaalsus (prostitutsioon)	tussu	1 sõimusõna	1
religioon	neetud	1 vandesõna	1
surm	raibe	1 sõimusõna	1
loom	koer	1 sõimusõna	1
loom	rott	1 sõimusõna	1

Romaani „Mina olin siin“ teises osas esines 28 vandesõna, millest 17 olid seksuaalset, 4 halvustavat, 3 istmike ja eritiste, 3 religioosset ja 1 surma tüüpi. Sõnad olid nii eesti, inglise, vene kui ka soome keeles. Kõige rohkem esines religioosset tüüpi sõna *kurat*, seda 50 korda. Korduvalt esines ka istmike ja eritiste tüüpi sõna *sitt*, seda 33 korda, sealhulgas nimisõnana *sitt* kahekümmel korral, tegusõnana *sittuma* ühel korral, määrsõnadena *sitaks*, *sittagi* ja *sitasti* vastavalt ühel, kahel ja ühel korral, omadussõnana *sitane* seitsmel korral ning liitsõnas *sitapruun* ühel korral. Erinevusi leidus ka 23 korda esinenud seksuaalset tüüpi suguelundit märkivas sõnas *türa*, mis kaheksal korral esines kujul *tra*. Võrdselt 12 korda esinesid seksuaalset tüüpi suguelu tähistavad sõnad *nuss*, mis sealhulgas esines kuuel korral tegusõnana *nussima*, ning vene keelest pärit sõna *nahhui*, mis esines kolmel korral venekeelsena kujul *нахуй*.

Romaani „Mina olin siin“ teises osas esines 32 erinevat sõimusõna, millest 13 olid halvustavat, 11 seksuaalset, 4 looma, 3 istmike ja eritiste ning 2 surma tüüpi. Sõnad olid nii eesti, inglise kui ka vene keeles. Kõige enam esines halvustavat tüüpi rumalust märkiv sõimusõna *loll*, seda 26 korda. Sõnaliigilisi erinevusi leidus ka 15 korda esinenud seksuaalset tüüpi prostitutsiooni tähistavas sõnas *lits*, mis sealhulgas esines ühel korral liitsõnas *litsikari*, 14 korda esinenud halvustavat tüüpi sõnas *värdjas*, mis sealhulgas esines ühel korral liitsõnades *värdjasametnik*, *värdjalõust*, *mundrivärdjas* ja *mendivärdjas*, ning 12 korda esinenud halvustavat tüüpi sõnas *tatikas*, mis sealhulgas

esines ühel korral liitsõnas *sõimetatikas*. Võrdselt esinesid 8 korda halvustavat tüüpi sõnad *idioot*, sealhulgas ühel korral kujul *idikas*, ning vene keelest pärit sõna *urood*.

Romaani „Mina olin siin“ teises osas esines 5 erinevat vulgaarsõna, mis kõik olid seksuaalset tüüpi ja eesti keeles. Kõige enam esines suguelu märkiv sõna *nikk*, seda 6 korda, sealhulgas neljal korral tegusõnana *nikkuma*. Võrdselt esinesid 5 korda suguelu märkiv sõna *kepp*, mis sealhulgas esines kolmel korral tegusõnana *keppima*, ning prostitutsiooni märkiv sõna *lits*, mis sealhulgas esines kahel korral liitsõnas *litsimaja* ja kolmel korral selle lühendina *litsikas*. Läbivalt samal kujul esines 4 korda suguelundit märkiv sõna *munn* ja 2 korda sõna *vitt*.

4. JÄRELDUSED

4.1. VANDE-, SÕIMU- JA VULGAARSÕNAD I JA II OSAS

Madalkeel ehk vandesõnad kui viisakasse keelepruuki mittesobivad vägisõnad, sõimusõnad kui kindla suunitlusega kirumissõnad ning vulgaarsõnad kui sündsustunnet otseselt riivavad keelendid esinesid Sass Henno noorteromaanide „Mina olin siin 1. Esimene arest“ ja „Mina olin siin 2. Tagasitulek“ värvikirevas keelekasutuses korduvalt. Romaani „Mina olin siin“ esimese osa 200-leheküljel oli ligikaudu 39 500 sõna. Neist 345 olid vastavalt vande-, sõimu- ja vulgaarsõnad. Romaani „Mina olin siin“ teise osa 270-leheküljel esines umbkaudu 47 700 sõna. Neist 372 olid vastavalt vande-, sõimu- ja vulgaarsõnad. Hulgaliselt võtsid mõlemas raamatus esinenud tabusõnad ja vulgaarkeelendid enda alla seega vähem kui 1%. Teises raamatus leidis vandumist, sõimamist ja vulgarismide kasutamist küll 0,1% rohkem kui esimeses, kuid üle ühe protsendi ei küündinud see kummaski teoses. Arvulistest näitajatest hoolimata esines analüüsitavaid sõnu mõlemas raamatus siiski silmatorkavalt sageli. Tihti esines ühe lehekülje peal juba ainuüksi 10 vande-, sõimu- või vulgaarsõna.

Kokku leidis mõlemas raamatus 52 erinevat vande-, sõimu- ja vulgaarsõna. Neist seksuaalset tüüpi (k.a suguelu, suguelund, prostitutsioon, orientatsioon) oli 26 sõna, millest kõige enam esines sõna *türa*, sealhulgas *tra* ja *türahiinlane*, ning sõna *lits*, sealhulgas *litsakas*, *litsikari* ja *litsimaja* ehk *litsikas*. Halvustavat tüüpi (k.a rumalus) oli 13 sõna, millest sagedasimad olid sõna *värdjas*, sealhulgas *värdjalikult*, *värdjalikkus*, *võmmivärdjas*, *värdjasametnik*, *värdjalõust*, *mundrivärdjas* ja *mendivärdjas*, ning sõna *loll*, sealhulgas *lollilt*. Istmike ja eritiste tüüpi (k.a roojamine) oli 4 sõna, millest kõige sagedam oli *sitt*, sealhulgas *sittuma*, *sitaks*, *sittagi*, *sitane*, *sitasti*, *sitasegu*, *sitakott*, *täissittunud*, *sitapaber*, *kärbsesitaplekk*, *sitapruun* ja *sitaurija*. Looma tüüpi oli samuti 4 sõna, millest „Mina olin siin“ esimeses osas esines enim *koer*, ning teises osas *sig*,

sealhulgas *sealõust*. Religioosset tüüpi oli 3 sõna, millest sagedasim oli *kurat*, ning surma tüüpi 2 sõna, millest sagedaim *raisk*, sealhulgas *võmmiraisk* ja *vennaraisk*.

Tüpoloogiliselt leidus mõlemas romaanis kõige enam seksuaalset tüüpi sõnu ning sõnaliselt kõige enam religioosset tüüpi sõna *kurat*. Ülejäänud romaani „Mina olin siin“ esimeses ja teises osas esinenud vande-, sõimu- ja vulgaarsõnad suures osas kattusid, kuid esines ka sõnu, mida ühes raamatus leidus, aga teises mitte. Näiteks esinesid „Mina olin siin“ esimeses osas seksuaalset tüüpi sõnad *pede*, *sljuuha* ja *блин* ning istmike ja eritiste tüüpi sõna *kusik*, mis teises osas ei esinenud kordagi. Sarnaselt esinesid raamatu „Mina olin siin“ teises osas halvustavat tüüpi sõnad *luuser* ja *tont*, seksuaalset tüüpi sõnad *joptvaju*, *keberniit*, *libu*, *pissu*, *suka* ja *tussu*, religioosset tüüpi sõna *neetud*, surma tüüpi sõna *raibe* ning looma tüüpi sõna *rott*, mis esimeses osas ei esinenud.

4.2. KEELEKASUTUS I JA II OSAS

Kuigi kvantitatiivselt uurides leidus Henno romaanides vaid marginaalseid tulemeid – mõlemas raamatu sõnade koguarvust moodustasid vande-, sõimu- ja vulgaarsõnad vähem kui 1%, siis kvalitatiivselt analüüsid ilmnesid üsnagi märkimisväärsed tulemused. Raamatutes esinenud mitmesugused kirjanduslikud anomaaliad – vandumine, sõimamine, vulgarismide kasutamine – leidsid aset kindlatel eesmärkidel ja kindlates situatsioonides. Paaegu et alati kasutasid romaanide tegelased vande-, sõimu- ja vulgaarsõnu oma tunnete väljendamiseks või öeldu rõhutamiseks. Enamasti oli väljendatavaks emotsiooniks viha, näiteks *Tra ära lõuga, idikas!* (Henno 2004: 32), vahel ka armastus, näiteks *Raisk, ma armastan teda ikka veel*. (Henno 2004: 14). Enamjaolt olid rõhutatavateks ütlusteks raamatute sisu seisukohalt olulisemad teemad. Esimeses romaanis olid sagedased ebasobivate ja sündsusetute sõnade sihid sigaretid, alkohol ja narkootikumid, näiteks *Puhas kraam. Mitte mingi pask, vaid segamata meta*. (Henno 2004: 102), politsei ja vangistus, näiteks *Ida-Virumaal on ka palju positiivseid asju. Ja ma ei mõelnud praegu HIV-testi tulemusi kohalikus noortekabinetis. Vaid pigem lolle piirkonnakonstaableid*. (Henno 2004: 180), sõbrad ja naised, näiteks *Sinu suu munni*

jaoks! (Henno 2004: 36) ning rahapuudus ja varastamine, näiteks *Türa, mis ametit mul vaja – käed küljes, varastada oskan.* (Henno 2004: 37). Teises romaanis olid sobimatute ja ebasüüdsate sõnade sihiks armastus ja naised, näiteks *Ah ole vait, ära räägi Renitast seda rajoonilibu sitta, ta on minu tüdruk.* (Henno 2022: 72), raha ja narkootikumid, näiteks *Valmistamise käigus eraldub ilgelt haisu ja sitem kogus jääkprodukte.* (Henno 2022: 254) ning perekond ja politsei, näiteks *Sa vana kitsenikkujast sitauuriija, sa ei tea mitte kuradi munnigi!* (Henno 2022: 254). Viimased kaks olid seotud seetõttu, et raamatute peategelase isa töötas politseuurijana. Kõige enam kasutasid romaanides vande-, sõimu- ja vulgaarsõnu raamatu peategelane Rass, seda nii otse- kui ka jutustajakõnes ning tema lähimad sõbrad Talis ehk Tall ja Janar ehk Jann. Viimase puhul oli ka raamatutes korduvalt rõhutatud tema robustselt ebaviisakat ja jämedalt sündmatut keelekasutust.

Lisaks vande-, sõimu- ja vulgaarsõnadele esines raamatutes ka suulisele keelele omaseid jooni, seejuures eristati kirjapildis erinevat hääldust. Näiteks oli eesti emakeelega tegelaste vene keel kirja pandud ladina tähestikus, näiteks *Padaidiite, pogavarim.* (Henno 2022: 119), vene emakeelega tegelaste oma aga kirillitsas, näiteks *Здесь живёшь?* (Henno 2022: 119). Erandiks oli vene keele õpetaja, kelle rahvust ei mainitud, kuid kelle kõne oli siiski erinevalt õpilaste omast kirillitsas. Häälduspäraselt oli kirjutatud ka esihammasteta rääkimisel tekkiv susin, kasutades selleks *f*-tähti ja sulghäälikute puudumist sõnade alguses, näiteks *Sfittagi ei muutu aaftatega sfiin äljafs.* (Henno 2004: 50). Raamatu teksti ilmestasid ka käsikirjalisele kirjutatule, mida raamatutegelane loosiseselt teeb, omased tunnusjooned. Näiteks esinesid läbivalt romaanides mahakriipsutatud sõnad, vahel ka pikemad fraasid, näiteks *«Ime sitt ära,» ütles jõmm Olarile, mispeale . . . kurat, ma ei saa seda rääkida.* (Henno 2004: 170). Taoliselt spontaanselt käsitsi kirjapandule oli osa juttu, mis eeldaks otsekõne, hoopis teksti sees, kus jutumärkide asemel eraldasid seda kõnelejust vaid komad ja punktid. Sarnaselt puudusid esimese raamatu peatükkidel ka pealkirjad ja suuremad tekstiosad olid teineteisest eraldatud paksude, justkui vaba käega tõmmatud joontega.

Peale suulisele ja käsikirjalisele keelekasutusele omaste joonte oli raamatutes lisaks eesti keelele esindatud ka vene ja inglise ning teises osas natuke ka soome keel. Romaani „Mina olin siin“ esimeses osas kasutati kõige enam venekeelseid laen- ja võõrsõnu. Vandesõnadena esinesid *pohhui*, *nahhui/на хуй*, *hui*, *bljätt*, *блин* ja *пиздить* ning sõimusõnadena *lohh*, *urood* ja *sljuuha*. Romaani „Mina olin siin“ teises osas esines samuti võõrkeelsetest sõnadest kõige enam venekeelseid sõnu. Vandesõnadena kasutati *nahhui/нахуй*, *pohhui*, *bljätt/блять*, *zajebiss*, *хули*, *jortvaju* ja *pizdiitama* ning sõimusõnadena *urood*, *lohh* ja *suka*. Nii vande- kui ka sõimusõnadena esines teises osas sõna *hui/хуй*. Sõltuvalt kõneleja rahvusest esines sõnad kas ladina tähestikus häälduspäraselt või kirillitsas õigekeelselt. Inglisekeelsetest sõnadest esines vandesõnana *fakk/fuck* ning soomekeelsetest sõnadest vandesõnana *vittu*. Inglise ja soome keele puhul ei olenenud kirjepilt kõneleja rahvusest, vaid varieerus ilma otsese põhjuseta. Võõrkeeltest laenatud sõnad olid valdavalt seksuaalset, mõni ka halvustavat tüüpi.

KOKKUVÕTE

Vandesõnad kui ebaviisakad ja kindla sihita vägisõnad ning sõimusõnad kui tundeid riivavad ja kindla suunitlusega kirumissõnad saab kokkuvõtvalt nimetada tabusõnadeks. Tabusõnad erinevad vulgaarsõnadest kui viisakat kõnepruuki rikkuvatest keelenditest tähenduse poolest. Vande- ja sõimusõnad esinevad kaudses või ülekantud tähenduses, vulgaarsõnad kui tundeid ja arvamusi rõhutavad sõnad aga otseses või vahetus tähenduses. Nende sõnade definitsioonist ja funktsioonist ilukirjanduses andsin bakalaureusetöös ülevaate, analüüsid Sass Henno noorteromaanide „Mina olin siin 1. Esimene arest“ ja „Mina olin siin 2. Tagasitulek“ mitmesugust keelekasutust. Just Henno eriilmelise keeletarvituse tõttu osutusid eelnimetatud romaanid siinse töö alusmaterjaliks vandumise, sõimamise ja vulgarismide kasutamise uurimisel ilukirjanduses.

Mõlemas noorteromaanis esinenud vande-, sõimu- ja vulgaarsõnade uurimiseks koostasid sagedustabelid, mis andsid ülevaate sõnade esinemiskordadest ja liigitusest. Tabelite koostamist ning andmete analüüsimist raskendas tõsiasi, et hoolimata uuritavate sõnade definitsiooni ja funktsiooni selgest määratlemisest oli neil siiski raske vahet teha. Tüübid, millesse sõnad jaotasin – seksuaalne (k.a suguelu, suguelund, prostitutsioon, orientatsioon), halvustav (k.a rumalus), istmik ja eritised (k.a roojamine), religioon, surm, loomad – sageli kattusid ning keelendid, milleks sõnad jagasin – vandesõna, sõimusõna, vulgaarsõna – tihti sarnanesid. Enamikel kordadel oli sõnu sisaldav kontekst nii mitmeti mõistetav, et lõpliku otsuse langetamiseks pidi romaanide keelekasutust korduvalt uurima ja sõnade tähendust mitmeti analüüsima. Saadud tulemused näitavad, et kuigi vande-, sõimu- ja vulgaarsõnade tarvitamine valitud noorteromaanides ei olnud arvuliselt kuigi märkimisväärne, olid analüüsitavad sõnad sisult siiski eesmärgipärased, andes uurimismaterjali noortele suunatud ja noori peegeldavast keelekasutusest.

Analüüsisin millistes olukordades ning mille väljendamiseks, taotlemiseks ja saavutamiseks vande-, sõimu- ja vulgaarsõnu Henno hoiatus- ja noorteromaanide

tegelased kasutasid. Eelkõige tarvitas pea- ja minategelane Rass hulgaliselt vande-, sõimu- ja vulgaarsõnu, seda nii vajalikes kui ka ebavajalikes olukordades. Esmapilgul tundus keelekasutus „Mina olin siin“ esimeses osas läbinisti robustne ning vande-, sõimu- ja vulgaarsõnad paistsid suunatud kõigi ja kõige poole, teises osas seevastu tundus keeletarvitus rafineeritum ning vande-, sõimu- ja vulgaarsõnade siht ja suund valitumad. Kvalitatiivse analüüsi, mida täiendasin kvantitatiivsega, käigus selgus, et tegelikult esines uuritavaid sõnu just rohkem teises osas ja seda lisaks mahule ka suuremas variatiivsuses. Mõlemas raamatus esines kõige enam erinevaid vande-, sõimu- ja vulgaarsõnu seksuaalsest tüübist ning kõige rohkem esines religioosset tüüpi sõna *kurat*. Vastukaaluks esines raamatutes ka sõna *jumal*, seda küll kordades vähem. Enim kasutati vande-, sõimu- ja vulgaarsõnu meelepaha, vahel ka heameele, väljendamiseks, ning raamatu sisu seisukohalt olulistel teemadel, näiteks meelemürkidest, rahast ja tütarlastest rääkimiseks. Hästi kajastus raamatutes ka autori enda keelekasutus, mis tuli ehedalt esile romaani „Mina olin siin“ teise osa järelsõnas, andes tunnistust sellest, et raamatukeel ei erine autori enda omast kuigi palju.

Henno romaanides leidunud vande-, sõimu- ja vulgaarsõnad annavad tunnistust nii vanemate rahvalike kui ka uuemate laen- ja võõrsõnade kasutamisest, mis omakorda säilitab ja rikastab keelt. Kuivõrd varasemalt ei ole vande-, sõimu- ja vulgaarsõnu neis ilukirjandusteostes analüüsitud, on keeruline öelda, kas ka teistes noorteromaanides samavõrd ja samamoodi selliseid sõnu tarvitatakse. Seepärast ongi sinne töö oluliseks näiteks, kuna annab võrdlusmaterjali edaspidisteks uurimusteks, sest vande-, sõimu- ja vulgaarsõnade kasutust võiks uurida teisteski noortele suunatud teostes. Võttes uurimisaluseks temaatiliselt lähedased ilukirjandusteosed, võib saada põhjalikuma ülevaate vande-, sõimu- ja vulgaarsõnade kasutusest noorteromaanides, mis sageli reflekteerivad noorte tegelikku keelekasutust.

MATERJALI ALLIKAD

Henno, Sass 2004. Mina olin siin 1. Esimene arest. https://mina_olin_siin.pdf. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda. Vaadatud 01.12.2023.

Henno, Sass 2022. Mina olin siin 2. Tagasitulek. Tallinn: Kirjastus Paradiis.

KIRJANDUS

Aasa, Triin 2022. Intensiivistajad eesti noortekeeles. Bakalaureusetöö. Käsikiri Tartu Ülikooli Eesti ja üldkeeleteaduse Instituudis.

Advances in Swearing Research: New Languages and New Contexts 2017. Eds. Kristy Beers Fägersten, Karyn Stapleton. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Babič, Saša; Voolaid, Piret 2019. Sõimuväljendid: saatmine olematusse. Mäetagused 74. Toim. Mare Kõiva, Andres Kuperjanov, Reet Hiiemäe. Tartu: EKM rahvausundi ja meedia töörühm, 191–208.

Erelt, Mati, Punttila, Matti 2002. Vandumisest Eesti ja Soome moodi. – Lähivertailuja 12. Toim. Reet Kasik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda, 11–20.

Kirsiberg, Karina 2017. Ropendamine Kaur Kenderi „Iseseisvuspäevas“. Bakalaureusetöö. Käsikiri Tartu Ülikooli Kultuuriteaduste ja kunstide Instituudis.

Ljung, Magnus 2010. Swearing: A Cross-Cultural Linguistic Study. London: Palgrave Macmillan.

Mägi, Gerly 2017. Vandesõna eesti keeles ning nende kasutusmotiivid ja tajumine eesti emakeelega täiskasvanute seas. Bakalaureusetöö. Tallinna Ülikooli Humanitaarteaduste Instituut.

Sutter, Kadi 2017. „Sellist sõna sinu suust mina seltskonnas ei talu!“ Vandesõnade kasutamisest eesti algupärase näitekirjanduse põhjal. Magistritöö. Käsikiri Tallinna Ülikooli Humanitaarteaduse Instituudis.

Treiel, Liis 2016. Vandesõnade tõlkimine ja tajumine audiovisuaalses meedias. Magistritöö. Käsikiri Tallinna Ülikooli Humanitaarteaduste Instituudis.

SWEAR, CURSE AND VULGAR WORDS IN SASS HENNO'S YOUNG-ADULT NOVELS „I WAS HERE 1. FIRST ARREST“ AND „I WAS HERE 2. RETURN“. SUMMARY

The fastest changing and expanding part of language as the most important means of expressing thoughts and feelings is vocabulary. Although swear, curse and vulgar words have been used from time to time, there has been very little research on them in Estonian (Mägi 2017: 3). At the turn of 1980s and 1990s when swearing, cursing and the use of vulgarisms began to be researched in socialist countries, they became well-known and legitimate fields of research. This led to increasing use of unsuitable and indecent words in literature. (Erelt, Punttila 2002: 11; Babič, Voolaid 2019: 192). The purpose of this bachelor's thesis is to distinguish the definitions and functions of swear, curse and vulgar words by giving an overview of swearing, cursing and the use of vulgarisms in Estonian writer Sass Henno's young-adult novels „I Was Here 1. First Arrest“ and „I Was Here 2. Return“.

Swear words are indecent words and phrases that denote inappropriate things or actions, and the use of which is considered impolite. Swear words emphasise speaker's feelings and attitudes (Ljung 2010: 4–5), thereby express dissatisfaction or disappointment (Ljung 2010: 24). Swear words being taboo has led to their ability to be offensive, which is why they are also often used as curse words. Curse words are mostly aggressive and associated with verbal violence (Advances... 2017: 3). Cursing expresses displeasure or anger, belittles someone or something (Babič, Voolaid 2019: 191, 195) Swear and curse words can be summarized as taboo words. Some words that are considered indecent and offensive are also classified as vulgarisms. Like swear and curse words, vulgar words are insolent and belittling, but in their nature they are even more inappropriate. Unlike swear and curse words that are used in an indirect or figurative sense, vulgarisms are used in a direct or immediate sense.

Researching the use of swear, curse and vulgar words in young-adult novels gives information about their users and helps to understand why they are thought of as unsuitable and indecent. Therefore, it is important to study the origin of them, the purposes of their use and their impact on language. To research swear, curse and vulgar words in Henno's novels they have been divided into six types, based on the origin of the words, that have been specified by combining Ljung's (2010) and Erelt and Punntila's (2002) distinctions: (1) disparagement (including stupidity); (2) sexuality (including sexual life, genitals, prostitution, orientation); (3) buttocks and secretions (including defecation); (4) religion; (5) death; (6) animals. Based on the purpose, I searched answers to the research questions: what swear, curse and vulgar words are used in the novels; what characters use these words for; what has changed in the language used in both parts of the novels? To describe the functions of swearing, cursing and vulgar words, I performed a content analysis with the support of specific examples, and to analyse the language use, I made descriptive statistics in the form of frequency tables. I chose this approach because it gives the opportunity to look at both content and quantity.

The analysis revealed that swear, curse and vulgar words made up less than 1% of the words used in Sass Henno's young-adult novels „I Was Here 1. First Arrest“ and „I Was Here 2. Return“. A total of 52 different swear, curse and vulgar words were used in both books. More specifically, 39 swear, curse and vulgar words were used in the first part and 48 in the second part. In Henno's novels, the characters, especially the main character Rass and his closest friends Talis i.e. Tall and Janar i.e. Jann used a lot of swear, curse and vulgar words. During the analysis, it turned out that more of these types of words were found in the second part of the novel, and in addition to the volume, they also had a greater variety. Most swear, curse and vulgar words that occurred in novels were from sexual type (including intercourse, genitals, prostitution, orientation), and the most frequent word *kurat* (in English *devil*) was from religious type. The word *jumal* (in English. *god*) also appeared in the books, although many times less.

The obtained results show that although the use of swear, curse and vulgar words in selected young-adult novels was numerically not very significant, the analysed words were nevertheless purposeful in content, providing research material on the use of language aimed at young people and reflection of their linguistic behaviour. Swearing, cursing and the use of vulgarisms found in Henno's novels testify to the use of both older folk and newer loan- and foreign words, which in turn preserves and enriches the language. Since swear, curse and vulgar words have not been analysed in these books before, it is difficult to say whether such words are used to the same extent and in the same way in other cautionary and young-adult novels. That is why this work is an important example, as it provides reference material for future research, because swearing, cursing and using vulgar words could be studied in other books aimed at young people. Taking thematically close fiction books as the basis of research, a more comprehensive overview of swearing, cursing and use of vulgar words in youth novels, which often reflect the actual language use of young people, can be obtained.

LIHTLITSENTS LÕPUTÖÖ REPRODUTSEERIMISEKS JA ÜLDSUSELE KÄTTESAADAVAKS TEGEMISEKS

Mina, Marion Mägi,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Vande-, söimu- ja vulgaarsõnad romaanides „Mina olin siin 1. Esimene arest“ ja „Mina olin siin 2. Tagasitulek““, mille juhendaja on Eva Velsker, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Marion Mägi

27.05.2024

LISA 1. VANDESÕNAD ROMAANI „MINA OLIN SIIN“ I OSAS

Tabel 4. Vandesõnad romaanis „Mina olin siin 1. Esimene arest“

KATEGOORIA	VANDESÕNA	SAGEDUS
religioon	kurat (sh kuratlikult)	78
istmik ja eritised	sitt (sh sittagi, sitaks, sitasti, sitane, sitasegu)	29
istmik ja eritised	perse	19
seksuaalsus (suguelund)	türa (sh tra)	14
surm	raisk	13
seksuaalsus (suguelund)	pohhui (sh pohhuilt)	11
seksuaalsus (suguelund)	puts (sh putsiauk)	10
seksuaalsus (suguelund)	vitt (sh sikuvitt)	8
seksuaalsus (suguelund)	nahhui (sh на хуй)	7
religioon	jumal	7
istmik ja eritised	pask	6
seksuaalsus (suguelu)	fakk (sh fuck)	4
halvustus	värdjas (sh värdjalikult, värdjalikkus)	3
halvustus (rumalus)	lollakas (sh lollakalt)	3
seksuaalsus (suguelund)	hui (sh huiat)	3
seksuaalsus (suguelu)	bljätt	2
seksuaalsus (prostitutsioon)	lits (sh litsakas)	2
halvustus (rumalus)	loll (sh lollilt)	1
halvustus (rumalus)	debiilik (sh debiilne)	1
seksuaalsus (suguelu)	блин	1
seksuaalsus (suguelu)	кепп/кеппима	1
seksuaalsus (suguelu)	nuss/nussima	1
seksuaalsus (suguelund)	пиздить	1

LISA 2. SÕIMUSÕNAD ROMAANI „MINA OLIN SIIN“ I OSAS

Tabel 5. Sõimusõnad romaanis „Mina olin siin 1. Esimene arest“

KATEGOORIA	SÕIMUSÕNA	SAGEDUS
halvustus (rumalus)	loll	10
halvustus	värdjas (sh võmmivärdjas)	8
seksuaalsus (prostitutsioon)	lits	8
halvustus (rumalus)	debiilik	7
seksuaalsus (suguelund)	mun	7
seksuaalsus	pede (sh pedelinnajagu, pederast)	6
halvustus	tatt	5
halvustus (rumalus)	idoot (sh idikas)	5
istmik ja eritised	sitt (sh sitakott, täissittunud)	4
surm	raisk	4
halvustus	lohh	3
halvustus	tatikas	3
halvustus (rumalus)	lollakas	3
seksuaalsus (prostitutsioon)	hoor	3
loom	koer	3
halvustus	tropp	2
halvustus	urood	1
halvustus (rumalus)	imbetsill	1
seksuaalsus (suguelund)	puts (sh putsilutikas)	1
seksuaalsus (suguelund)	vitt (sh vituhöövel)	1
seksuaalsus (prostitutsioon)	sljuuha	1
istmik ja eritised	kusik	1
loomad	kukk	1
loomad	sig	1

LISA 3. VULGAARSÕNAD ROMAANI „MINA OLIN SIIN“ I OSAS

Tabel 6. Vulgaarsõnad romaanis „Mina olin siin 1. Esimene arest“

KATEGOORIA	VULGAARSÕNA	SAGEDUS
seksuaalsus (suguelu)	kepp/keppima	11
istmik ja eritised	sitt/sittuma (sh sitapaber, kärbsesitaplekk)	6
seksuaalsus (prostitutsioon)	lits (sh litsimaja)	4
seksuaalsus (suguelu)	nuss/nussima (sh nussiisu)	2
seksuaalsus (suguelu)	nikk/nikkuma	2
seksuaalsus (suguelund)	mun	2
seksuaalsus (suguelund)	vitt	1
seksuaalsus (suguelund)	puts	1
istmik ja eritised	perse	1

LISA 4. VANDESÕNAD ROMAANI „MINA OLIN SIIN“ II OSAS

Tabel 7. Vandesõnad romaanis „Mina olin siin 2. Tagasitulek“

KATEGOORIA	VANDESÕNA	SAGEDUS
religioon	kurat	50
istmik ja eritised	sitt/sittuma (sh sitane, sittägi, sitaks, sitasti, sitapruun)	33
seksuaalsus (suguelund)	türa (sh tra)	23
seksuaalsus (suguelu)	nuss/nussima	12
seksuaalsus (suguelund)	nahhui (sh нахуй)	12
surm	raisk	11
istmik ja eritised	pask (sh narkopask)	9
istmik ja eritised	perse (sh persepulk)	9
seksuaalsus (suguelund)	puts	8
seksuaalsus (suguelund)	hui (sh хуй, huijaa)	8
seksuaalsus (suguelund)	vitt (sh vitusuur)	6
seksuaalsus (suguelund)	pohhui	5
halvustus (rumalus)	debiilik (sh debiilne, debiilsus)	3
seksuaalsus (suguelu)	bljätt (sh блят, блять)	3
halvustus (rumalus)	idiot (sh idiotne, idiootsus)	2
halvustus (rumalus)	lollakas (sh lollakalt)	2
seksuaalsus (suguelu)	zajebiss	2
seksuaalsus (suguelu)	fakk	2
seksuaalsus (suguelu)	zajebiss	2
seksuaalsus (suguelund)	mun	2
religioon	jumal (sh jumalik)	2
halvustus (rumalus)	loll (sh lollilt)	1
seksuaalsus (suguelu)	хули	1
seksuaalsus (suguelu)	joptvaju	1
seksuaalsus (suguelu)	keberniit	1
seksuaalsus (suguelu)	pizdiitama	1
seksuaalsus (prostituatsioon)	hoor/hoorama	1
religioon	neetud	1

LISA 5. SÕIMUSÕNAD ROMAANI „MINA OLIN SIIN“ II OSAS

Tabel 8. Sõimusõnad romaanis „Mina olin siin 2. Tagasitulek“

KATEGOORIA	SÕIMUSÕNA	SAGEDUS
halvustus (rumalus)	loll	26
seksuaalsus (prostitutsioon)	lits (sh litsikari)	15
halvustus	värdjas (sh värdjasametnik, värdjalõust, mundrivärdjas, mendivärdjas)	14
halvustus	tatikas (sh sõimetatikas)	12
halvustus	urood	8
halvustus (rumalus)	idiot (sh idikas)	8
halvustus	tatt	7
halvustus (rumalus)	lollakas	5
halvustus	lohh	4
seksuaalsus (prostitutsioon)	libu (sh rajoonilibu)	4
surm	raisk (sh võmmiraisk, vennaraisk)	4
halvustus (rumalus)	debiilik	3
loom	sigu (sh sealõust)	3
seksuaalsus (suguelu)	nikk/nikkuma (sh emanikkuja, kitsenikkuja)	2
seksuaalsus (suguelund)	türa (sh türahiinlane)	2
seksuaalsus (suguelund)	vitt (sh vitupea)	2
seksuaalsus (suguelund)	pissu	2
seksuaalsus (suguelund)	munni (sh munniauk)	2
istmik ja eritised	sitt/sittuma (sh sitaurija)	2
loom	kukk	2
halvustus	tont	1
halvustus	tropp	1
halvustus	luuser	1
halvustus (rumalus)	imbetsill	1
seksuaalsus (suguelund)	hui (sh huiar)	1
seksuaalsus (suguelund)	hoor/hoorama	1
seksuaalsus (prostitutsioon)	suka	1
seksuaalsus (prostitutsioon)	tussu	1
istmik ja eritised	pask (sh pasareporter)	1
surm	raibe	1
loom	koer	1
loom	rott	1

LISA 6. VULGAARSÕNAD ROMAANI „MINA OLIN SIIN“ II OSAS

Tabel 9. Vulgaarsõnad romaanis „Mina olin siin 2. Tagasitulek“

KATEGOORIA	VULGAARSÕNA	SAGEDUS
seksuaalsus (suguelu)	nikk/nikkuma	6
seksuaalsus (suguelu)	kepp/keppima	5
seksuaalsus (prostitutsioon)	lits (sh litsikas, litsimaja)	5
seksuaalsus (suguelund)	munn	4
seksuaalsus (suguelund)	vitt	2